

Наталія Лисовець

ОБМАН ЯК ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ

Обман є метафізичним вираженням приналежності людини до певної культури, оскільки по-різному приховує природну недосконалість людини. До того ж, сама мораль передбачає його існування, адже вона базується на нормі, яка передбачає приховування певних помилок. Важливо також наголосити на ролі обману в ідентичності особистості.

На думку К. Родіна, ідентичність містить у собі два аспекти заданість та виховання. Заданість – фізична зумовленість. Людина не обмежує себе лише тілесною та соціальною даністю. Вона також здатна порівнювати та ототожнювати себе з іншими людьми через ціннісну установку певних ідей та поглядів. У цьому випадку ми маємо справу із внутрішньою ідентифікацією, яка є актом самопізнання та самоконструювання, де зовнішнім об'єктом є інша людина або ж система цінностей.

Іншим важливим фактором у формуванні внутрішньої ідентифікації є відносини в сім'ї. Саме вони спливають на формування Над-Я та задають мотивацію до ідентифікації. Якщо механізм ідентичності опирається на хворе Над-Я (малорозвинене, травмоване), то він задає негативну настанову «повинен» у результаті якої індивід конструює себе за мірками Іншого [4, с. 124–125]. Нормальною для людини є мотивація «хочу» саме вона допомагає йому пізнавати себе та розвиватися. Також Фрейд наголошував на тому, що внутрішній мотив залежить не стільки від власних прагнень, як від несвідомих програм: «Вивчення і терапія неврозів привели до висновку, що індивідуальне Над-Я містить такі суворі заповіді і суворі заборони, які роблять Я нещасним. Не витримуючи тиранії Над-Я, нещасне Я рятується втечею в хворобу» [2]. Якщо в індивіда сформується хворе Над-Я, то він не зможе нормально розвиватися і фіксація на певному етапі стає своєрідним захистом психіки від подразнюючих факторів. Саме тому до обману не здатні люди із порушеною психікою, адже вони не можуть диференціювати реальність від вигадки.

Людині необхідно усвідомити багатовимірність власного буття для того, щоб пізнати себе. Навколишній світ постає перед нею як набір протиріч та можливостей, щодо яких ми самовизначаємося. Саме так здійснюється вибір: прийняти власну природу чи протистояти їй. Проблема вибору посідає вагомe місце в пізнанні людиною самої себе, адже вона може або знайти встановити подібність із представниками соціуму, або відмовитися від неї. У сучасному світі ідентичність стала засобом маніпуляції масової культури. Відбулася підміна внутрішнього на зовнішнє: «тепер індивід втрачає себе, ототожнюючись із зовнішніми реаліями: тілом, матеріальними благами, набором соціальних ролей» [4, с. 132]. Людина втратила власну цілісність через необмежені можливості. Тому дедалі гостріше постає питання хибної та сталої ідентичності.

Існує думка, що хибна ідентичність є результатом негативного впливу на суспільну ідентичність. Х. Барлибаєв зазначає: «Обманута (хибна) ідентичність – це стан індивідуальної та суспільної (колективної) ідентичності, в якому вона вводиться в оману певними особами, ідеологічними або політичними колами» [1]. Брехня використовується як засіб об'єднання представників певної держави у створенні образу «громадянина» та ворога. Важливим є постать вождя, адже в обмані основну роль грає авторитет того, хто до нього вдається. Вождь не лише створює нову правду, але і виправдовує саме так насилля та збільшує могутність країни. До того ж, він існує як інтеграл маси і лише заради неї. У цьому проявляється його надлюдська суть. У цьому аспекті можна також згадати концепт «Іншого з великої літери» С. Жижека, який уможлиблює обман у людському бутті.

Російський дослідник К. Родін вважає, що феномен хибної ідентифікації пов'язаний із втратою індивіда ціннісних орієнтирів, а також зі страхом перед екзистенційною глибиною. Тому дослідник виділяє три рівні даної проблеми:

1. Перший рівень – коли індивід володіє відносно правильною самототожністю. На цьому рівні в людини є гармонійне співвідношення внутрішнього та зовнішнього образу. Вона не задається питанням «Ким бути і що робити», тому життєві труднощі сприймаються як необхідний етап розвитку особистості.

2. Другий рівень – розходження між прототипом і його образом.

3. Нульова ідентичність, у якій людина не має жодного уявлення про себе, її мислення формується за допомогою чужих уявлень. Людина проявляє себе так як хоче соціум і абсолютно не замислюється над своєю індивідуальністю [4, с. 134–136].

Але хибна ідентифікація володіє не лише негативним характером. Наприклад, В. Павлов наголошує на потребі сталої ідентичності, яка проявляється в максимально повному збігу бажань суб'єкта та потребами навколишньої дійсності. Вона забезпечує стабільність та стійкість функціонування системи «соціальне середовище – особистість». Цією формою ідентичності здебільшого зацікавлені тоталітарні режими і за-

соби, які вони використовують для її формування далекі від моралі. Схожий механізм ідентичності описує Дж. Оруел у романі «1984» [3, с. 33].

Отже, ідентичність та мораль складають основу будь-якої культури. Обман пронизує всі сфери людського буття, тому і є одним із конструктів ідентичності. У моралі він наявний завдяки нормі. Формування будь-якого типу ідентичності здійснюється за допомогою різноманітних засобів, серед яких є й обман.

Література:

1. Барлыбаев Халиль. Избранные труды. Том II. Философская антропология, глобализация, устойчивое развитие, сознание и идентичность / Халиль Барлыбаев. – М. : Научная библиотека, 2014. – С. 205.
2. Лейбин В. М. Словарь-справочник по психоанализу / В. М. Лейбин. – М. : АСТ, 2010. – С. 688.
3. Павлов В. Л. Идентификация и идентичность как факторы самоопределения личности / В. Л. Павлов // Культура в горизонті сталих і плінних ідентичностей : VI Міжнародна наукова конференція, 12–13 квітня 2013. – Част. 1. – Вип. 11. – С. 33.
4. Родин К. Проблема ложной идентичности / К. Родин // Философская антропология 2015. – Т. 1. – № 2. – С. 119–145.